

WORDSWORTH *KOLDUSOK* CÍMŰ VERSÉNEK KELETKEZÉSTÖRTÉNETE

■ William Wordsworth, az angol romantikus költészet idősebb nemzedékének Coleridge mellett legkiemelkedőbb egyénisége. Gyermekkorát meghatározta, hogy korán árvaságra jutott; édesanyja a költő nyolcéves korában, 1778-ban, édesapja, a költő 13 éves korában, 1783-ban hunyt el. Ekkor William évek óta bentlakásos gimnazistaként már nem élt otthon, de szülei elvesztése után testvéreitől még a szünidők idejére is elszakadt: fivereit és hűgát más-más oldalgái családtagok gyámságára bízták. Az örökség sem biztosított számukra jómódot, mert apjuk mintegy nyolcezer fontnyi kintlevőségét nem sikerült megkapniuk, így a gyerekek amolyan megtűrt, szegényházi rokonnak számítottak.

A testvérek közül William és Dorothy kivételével mindenki gyakorlatias pályára lépett – a legfiatalabb fivér pap lett, a középső tengerészkapitány, a legidősebb pedig jogász –, William és Dorothy azonban valószínűleg különcöknek tűnhettek a tágabb család szemében. Ugyan Dorothy időről időre kisebb nevelőnői munkát elvállalt, William pedig közepszerű eredménnyel elvégezte a cambridge-i egyetemet, de tanulás helyett inkább mulatott, Európában barangolt, majd a francia forradalom éveiben Párizsban szerelmeskedett. Ez utóbbi kiruccanásából 1792-ben, 22 éves korában házasságon kívüli lánya is született, akiről a későbbiekben nem gondoskodott. Dorothy és William tehát a gyakorlati élet valóságát a család szemében nem szerencsésen élte meg, lelkük a természet imádata és a költészet felé terelte őket, kerülték a rendszeres társasági életet, remeteségre vágytak, és nem véletlen, hogy amikor 1795-ben egy fiatalon elhunyt barátja révén Wordsworth némi örökséghez, 900 fonthoz jutott, Dorothyval egy közös vidéki ház tervével kezdtek foglalkozni. Dorsetben, egy barátjuk tengerparthoz közeli, magányosan és üresen álló házában, Racedown Lodge-ban rendezkedtek be. Itt robbant be az életükbe 1797-ben a Williamnél két évvel fiatalabb Samuel Taylor Coleridge.¹

Coleridge, Wordsworth-höz hasonlóan, megszállott volt, ő is a költészetnek élt. A Wordsworth testvérek a kertben dolgoztak, Coleridge, a sövényt átugorva, valósággal rohant feléjük. Így találkoztak. Barátságuk csupán tizenöt éven át tartott, és haragban váltak el, de találkozásuk kultúrtörténeti jelentőségű.² Az irodalomtörténet az angol romantika kezdő dátumának Coleridge és Wordsworth közös verseskötetének kiadási évét, 1798-at tekinti. A kötet címe *Lyrical Ballads* (Lírai balladák), a nyitóvers Coleridge *The Rime of the Ancient Mariner* (Rege a vén tengerészről) című misztikus látomása, a kötet utolsó darabja pedig Wordsworth *Lines Composed a Few Miles Above Tintern Abbey* (Sorok a Tinterni Apátság fölött) című híres verse.

1797-ben, mindössze hat hónappal a költőtárssal történt dorseti találkozás és két évvel az égből pottyant örökség után Dorothy és William úgy határoznak, hogy közelebb költöznek Coleridge-hoz; a nyugat-angliai Alfoxden nevű villát veszik bérbe igen kedvező áron. 1798 mozgalmas év. Dorothy január és május között naplót ír. Ha vezetett is naplót korábban, esetleg Dorsetben, annak kézirata nem maradt fenn. Azonban 1798 májusában az alfoxdeni napló epilógus vagy zárzó nélkül hirtelen félbeszakad. A május 22-i, utolsó bejegyzés csupán ennyi: „Gyalog Cheddarba. Szállás Crossban.” Ugyanezen év szeptemberében a Wordsworth testvérpár és Coleridge egy nagyobb németországi útra szánja el magát, majd október 4-én megjelenik Coleridge és Wordsworth közös verseskötetének első kiadása.

Dorothy és William Wordsworth dorseti tartózkodásukat követően gyakorlatilag William haláláig, 1850-ig együtt élnek. Bár William később házasságot köt, és gyakran fivérük, John, a tengerész is velük lakik, a biztos pontot egymásban találják meg. Kettejük kapcsolatának alakulása lélektani elemzések tárgya. Frances Wilson (*The Ballad of Dorothy Wordsworth*) Dorothy szellemiségét és igényes műveltségét emeli ki – egy költő veszett el benne –, míg Kenneth Johnston (*The Hidden Wordsworth*) a testvérpár között esetleg fennállt incesztust véli a fő mozgató rugónak. Akárhogy is, Dorothy és William, talán közeli életkoruk okán, már eleve elkülönülnek a többi testvértől, családtagtól, és életük végéig tartó kapcsolatban, közös háztartásban, úgy mond életvitelszerűen együtt élnek. (Az incesztusra vonatkozóan Johnston egyébként semmiféle bizonyítékkal nem rendelkezik.)

Kapcsolatuk mélységét jelzi, hogy 1800-ban, immár a születésük óta imádtott angol fővidéken, ahonnan William és a tengerész fivér, John, Yorkshire-ba indul, Dorothy, mintegy megörökítendő az eseményeket, melyeket William távollétében átél, újabb naplót indít, hogy majd visszatértük után a napló segítségével számolhasson be nekik minderről. A *Grasmere-i napló* címmel híressé vált írás ekképp kezdődik: „1800. május 14, szerda. Wm. és John, zsebükben hideg sertéssülttel, ebéd után, fél háromkor elindultak Yorkshire-ba. A Lowwood-öböl beszögellésében hagytak magamra, a fák alatt. Olyan nehéz volt a szívem, hogy szinte szólni sem tudtam, amikor W-mel búcsúcsókot váltottunk. A tó partján egy kövön ültem sokáig, és ömlött a könnyem. Lassan, nehezen erőt vettem magamon. A tavat, nem tudom, miért, szomorúnak és melankolikusnak láttam, a hullámok ólomsúllyal csapódtak a partra.” Az ok, amiért a természet ilyen színben tűnik fel, nyilvánvalóan William távozása.³ Dorothy szándéka, hogy érzéseit, élményeit rögzítse, amíg William távol van, teljesül. Ilyen módon két héttel később, amikor bátyja visszatér, Dorothy a naplóírással akár fel is hagyhatna, ám a napló két és fél éven át folytatódik. 1803. január 16-án a grasmere-i napló, az alfoxdenihez hasonlóan, kurtán szakad félbe. Találghatunk, mi készítette Dorothyt William hazatértét követően a napló folytatására. Wordsworth *Koldusok* című versének keletkezéstörténete, azt hiszem, részben rávilágít a talányra.

William és John a Dorothyt naplóírással ösztönző yorkshire-i útról két hét elteltével tér haza. 1800. június 7-e, a viszontlátás napja, szombat. Dorothy a következőt rögzíti naplójában: „Nagyon meleg, borús reggel. Esővel fenyeget. Elsétáltam Mr. Simpson házáig, egy kis köszmétét akartam szedni. Derűs délután. A kis Tommy elkísért, teát ittunk és készítettem neki egy kevés felfújtat. A dombtetőn gyepfüvet és zöldnövényeket tépkedtünk, lenn a tóparton pedig koskort és egyebeket. A kertben gyomláltam és öntöztem. Nem mentem el otthonról, dolgoztam, mert már számítani lehetett Wm-re és Johnra. Tizenegy után lépéseket hallottam a ház előtt, megfordultam és kitértam az ajtót. William állt előttem! Az első örömteli percek után leültünk teázni. Hajnali négyig fent voltunk, minderről be akartam számolni Williamnek, ami a távollétében történt. A madarak vígan daloltak, minden üdének tetszett, bár nem feltétlenül jókedvűnek.” Hogy miért tűnik minden üdének, ismét nyilvánvaló: a látásmód Dorothy boldog lelkéből fakad. Az sem véletlen, hogy John alig érdemel említést; a kedvenc: William.

Dorothy naplója Grasmere-ben éppúgy, mint Alfoxdenben, az időjárási változások, a növények virágzása, az állatok nevelése, a természet alakulása körül forog. Szinte mindennap feljegyezi, merre sétált, kivel találkozott. A feljegyzések valószínűleg este, a munka végeztével, visszatekintő módon, gyakran tömondatokban vagy hiányos mondatokban fogalmazódnak meg. 1800. június 10-én azonban, tehát három nappal a fivérek megérkezése után, különös bejegyzést találunk. A napló, sőt mindkét napló módszerétől eltérően az egyébként pontosan adatolt június 10-i időképhez Dorothy hozzáfűz egy hosszú jelenetet, ami május 27-én, William távollétében történt. Hogy miért itt, arra nézve a magyarázat egyszerű:

technikai jellegű okok miatt. Dorothy természetesen nem magukban álló írólapokat használ, hanem egy fűzött-kötött füzetet, amelynek lapjai eddig a pontig feltöltődtek, a margókon sem maradt elég hely, és pótlap beszúrása sem lett volna biztonságos: könnyen kieshet, nyoma veszhet. Ezért fogalmazódik meg a május 27-i, látszólag jelentéktelen jelenet a június 10-i bejegyzést követően, jöllehet az esemény az egészében szigorú kronológiát követő napló időrendjéből egyedülálló módon kilóg. Ám hogy miért fogalmazódik meg egyáltalán, arra már nehezebb magyarázatot találni. Az esemény önmagában nem igazán említésre méltó: egy kolduló asszony alamizsnáért esedezik. Mindennapos esemény ez; elhagyott, megözvegyült, gyerekes anyák, veterán tengerészek, megélhetésüket veszített vándorkoldusok, hajléktalan csavargók, sebesült katonák kopogtatnak nap mint nap Dove Cottage ajtaján, vagy szólítják meg a vidéket járó Wordsworth testvéreket. Véleményem szerint Dorothy rögtön William megérkezése után, az örömteli, hajnalig tartó beszélgetés során feleleveníthette a magas termetű koldusasszony alakját. Az egyébként szintén magas, vékony testalkatú Williamnek ez a mozzanat valamiért megtetszhetett, valószínűleg rákérdezett részletekre, és esetleg a hosszú éjszakai beszélgetés adta vissza a május 27-i apró esemény jelentőségét, illetve ruházta fel az eseményt addig fel sem ismert jelentőséggel. William érdeklődése ösztönözhatta Dorothyt, hogy késleltetve ugyan, de naplójában is rögzítse, mi történt.

„Egy nagyon magas asszony, magasabb, mint akit általában magasnak tartunk, kopogtatott az ajtón. Hosszú, barna kabátot és hófehér kalapot viselt, főkötő nélkül. Az arcszíne sötétbarna, bár egykor nyilvánvalóan fehér bőri lehetett. Kézen fogva vezetett egy kétéves forma, mezítlábas fiúcskát, és azt mondta, a férje, aki egyébiránt üstföldöző, előtte jár a többi gyerekkel. Adtam nekik egy darab kenyeret. Később, útban Ambleside felé, a rydale-i hídnál láttam a férjét is. Az útszélen ült, két szamara mellette legelt, és a két említett gyerek a fűben játszott. A férfi nem kért alamizsnát. Otthagytam őket, aztán körülbelül egy negyedmértöldnyire két másik fiút pillantottam meg, egyikük tíz, a másik talán nyolcéves lehetett, pillangót kergettek. Vadócok voltak, bár nem éppen kopott ruhájuk miatt, csak hogy nem volt rajtuk sem cipő, sem harisnya. Az idősebb kalapjának karimáján sárga virágfüzér, a fiatalabbét pedig, karima nélkül, mint egy koronát, babérkoszorú övezte. Míg így játszottak, egészen a közelükbe értem. A szokásos nyafogó koldussírámmal fordultak felém, de megmondtam nekik, hogy reggel már adtam egy darab kenyeret az anyjuknak. A fiúk annyira hasonlítottak az anyjukra, hogy semmi kétségem nem támadt kilitüket illetően. Ő, szólt az idősebb, nem adhatott kenyeret anyáknak, hisz ő már régen meghalt, atyánk pedig a szomszéd városban él, fazekas. Ám kitartottam álláspontom mellett, nem adtam nekik semmit. Gyerünk innen, mondta az idősebb, és mint a villám, eltűntek a szemeim elől. Eltekeregtek az útról, így előttük értem Ambleside-ba, és láttam, amint – az idősebb fiú vállán koldustarisznya – betérnek Matthew Harrison házába, sántikálva, ahogy a koldusok néha megjártsszák magukat. Amikor már hazafelé indultam Ambleside-ból, az utcán talákoztam az anyjukkal, a szamarakat hajtotta, egyiknek a két oldalsó málhás kosarában gubbasztott a két kicsi gyerek. Az anya a szamarak ösztökélésére használt bottal korholta és fenyegette a két gyereket, míg azok hancúrozva csüngtek a kosár szélén. Reggel ez az asszony azt állította, hogy Skóciából származnak, a kiejtése is ezt igazolta, ám utóbb, azt hiszem, így mondta, Wigtonban élnek, csak hogy nem képesek a házat fenntartani, ezért vándorolnak.”

A rövid incidens, még így, utólag elbeszélve sem tűnik kimondottan fontos eseménynek, de ha hozzávesszük, hogy a naplóbejegyzések többsége nyúl farknyi helyzetjelentés csupán, akkor ez a viszonylag hosszas részletezés nemcsak az idő-

rendi kimozdítottság okán szembeötlő és váratlan fordulat a naplót folyamatosan követő olvasó számára. Még különösebb az, hogy a mozzanatnak itt látszólag semmiféle következménye vagy eredménye nincs. Azért csak látszólag, mert míg a többi egyéb, megszámlálhatatlan, apró, elvarratlan történet-szálnak általában nyoma vész, ez a jelenet visszatér, és újabb jelentőségre tesz szert, sokkal később.

Majdnem két év telik el, amikor William verset farag a magas koldusasszony alakjából. Dorothy a tényt a következőképpen rögzíti naplójában:

„1802. március 13, szombat reggel. Egész télen nem volt olyan hideg, mint ma reggel. Kemény fagy. Pitét, kenyeret és magos süteményt sütöttem Mr. Simpson számára. William befejezte *Alice Fell* című versét, aztán írt egy másikat, *The Beggar Woman* címmel,⁴ egy asszonyról, akivel én találkoztam csaknem két évvel ezelőtt, májusban, míg John és ő Gallow Hillben jártak. Kisebb megszakításokkal egész délelőtt mellette ültem, leírtam a versszakokat, egyebek. Ebéd után elsétáltunk Rydale-ba a leveleinkért, szörnyű hideg volt, útközben elkapott két-három jégzápor, a jég darabkái tisztán, csinosan csillantak a száraz, tiszta úton. A kis Peggy Simpson az ajtóban állt, és tenyerével igyekezett elkapdosni a jég darabjait. Egyre inkább az anyjára üt. Tizenhat éves korára a nagymama szemében épp olyan lesz, mint az anyja, ahogy minden rózsza a kertben épp olyan, mint a rózsák, amelyek évekkal ezelőtt nyíltak. Rydale-ban nem várt bennünket levél. Amint hazaértünk, teáztunk. Tea után felolvastam Williamnek a jelenetet, amikor a magas asszonyhoz tartozó kisfiúkkal találkoztam, de ez balul ütött ki, mert nem bírta a szavaimat kiverni a fejéből, így nem tudta befejezni a verset. Befejezetlenül hagyta és fáradtan feküdt le. Pedig útközben, Rydale-ból hazafelé, megbarátkozott a témával, és félig-meddig meg is fogalmazta a verset.

Március 14, vasárnap reggel. William rosszul aludt. Kilenckor kelt fel, de mielőtt kikelt volna az ágyból, lejegyezte a *Beggar Boys* című verset, és amíg reggeliztünk, azaz én reggeliztem, mert ő csak ült az asztalnál, a tál leves és a kistányéron lévő vajjas kenyér előtte érintetlenül, megírta a *Poem to a Butterfly* című verset. Egy morzsányit sem evett. Még a harisnyáját sem húzta fel, az ingét, mellényét sem gombolta be, míg dolgozott. A vers gondolata akkor ötlött fel benne először, amikor arról beszélgettünk, micsoda öröm mindkettőnk számára a pillangók látványa. Elmeséltem neki, hogyan szoktam üldözni őket, de félttem megfogni bármelyiket is, nehogy a hímport ledörzsöljem a szárnyukról. Ő meg azt mesélte, hogy az iskolában a fehéreket meg szokták ölni, mert azok a franciák.”

A leírásból kitűnik, hogy Wordsworth munkamódszere erősen függ Dorothy jelenlététől, némelyik vers szinte kettejük közös erőfeszítése árán születik meg. Látható továbbá, hogy a koldusasszonyt megörökítő vers inkább Dorothynek fontos, aki kezdetben nem is ismerte fel a jelenetben rejlő költőiséget. Ám William érdeklődése nyomán visszatér rá a naplóban, és az azóta eltelt két év alatt érett meg benne vagy Williamben vagy kettejükben közösen a gondolat, hogy az a jelentéktelen májusi közjáték, amit William nem is élt át személyesen, lassanként verssé csi-szolható. Ám William számára e vers megírása mégiscsak közjáték maradt. Azon a napon, amikor a *Beggars* című vers megírásába kezdett, fejezett be egy számára sokkal fontosabb, hosszabb verset, és másnap reggel is, amikor a *Beggars* utolsó sorait leírta, ez csak melléktevékenység volt csupán, mert egy sikerültebb verset, a *Butterfly* címűt is papírra vetette. Míg a *Butterfly*nek van magyar fordítása, Szabó Lőrinc munkája, a *Beggars* fordításáról nincs tudomásom. Ez talán azt jelezné, hogy a másik kettőnél kevésbé sikerült?⁵

Koldusok

Magasabb volt, mint egy férfiember.
Hosszú pelerinje kecsesen
A lábfejéig hullt, s arcát nem védte
Főköttő a nyári nap hevétől,
Csak egy fehér kalapja volt,
Mint a frissen hullott hó.

Napbarnított, s gőgös, mint egy
Etióp, ahogy pillantása
A távolba dobta fényét,
Kőszálként, akár egy királynő,
Amazon seregei élén vagy a görög
szigeteken portyázó bandita-feleség.

Jártában a kezét előretartva
Alamizsnáért esdekelt panasszal,
Végeérhetetlenül. Angol földön
Ily esengés, tudom, méltánytalan,
Néhány garasom mégis bánta,
Hisz gyönyörű lénye elbűvölt.

Utam folytatva magára hagytam,
De hamarost két kicsi fiúba
Botlottam, kik egy karmazsin
Pillangó űzésébe fogtak.
A magasabb boldog mezőn szedett
Virág koszorúzta kalappal kezében,

Másikuk fején karima nélküli kalap,
Babérlevelekkel tűzdelt korona,
És míg örömujjongással a mezőn
Széltében-hosszában kiáltoztak,
Testvérarcukon ismerőssé váltak,
Semmi kétség, ama esdeklő nő vonásai.

Ám e vidám szívű fiúk többre
Hivatottak szabadban, réten.
Ha szárnyuk nőne, Auróra diadalszekerét
Repítenék, és virágát hintenék,
Bár örömtelibb, jól tudom, a röpdőső
Pillét űzni sziklán és széles réten át.

Az ösvényen élembe tértek és lám!
Rögtön esdeklő panaszra nyílt ajkuk.
– Fél órája sincs, hogy anyátokat
Meggzántam – intettem őket.
– Az nem lehet – szólt egyikük.
Korholva néztem, de ők egyet se bánták.

– Uram, anyánk már rég halott.
– Csitt, fiú, ne hazudjatok,

Anyátokat láttam, ha mondom.
 – Gyerünk innen! – kiáltották,
 És a vidám csavargók egy
 Szempillantás alatt új játékba fogtak.

Dorothynek része van az alkotási folyamatban. Dorothy egyfajta múzsa, titkár, másoló, gondnok, menedzser, ügynök, impresszárió, mindenes: igazi alkotótárs, úgy, hogy eközben egyik szerep sem a sajátja igazán.⁶ Olyan kitartó, állandó ÉLET-TÁRS, amilyenek William fiatalkori szerelme, a francia Anette Vallon, de még akár későbbi felesége sem bizonyulhatott. Dorothy talán épp azért több e másik kettőnél, mert nem hordoz testi jelleget. E téren Kenneth Johnston érvelésével nem érthetnek egyet. Dorothy a szellemi társ, az örökös segítő, aki, talán mondhatjuk, feláldozta magát bátyja tehetségének, bár odaadása nyilvánvaló szeretetből fakadt, és nem áldozatként élte éveit. William számára Dorothy jelenti az alkotói kö-zeg lételemét. Nélküle vagy távollétében csupán középszerű zsánerköltő válhatott volna belőle, ahogy Dorothy William távollétében szintúgy, partra vetett halként, levegőért kapkodott, és csak akkor nyugodott meg, amikor újra együtt lehettek. Kapcsolatuk nem szerelem, „csupán” testvéri szeretet. Közös, alkotói magány, az együtt teremtés örömeivel átítatott alkotói munka-közösség. Egymás kiegészítői ők, ketten egyetlen komplementer színné válnak, mert egymás nélkül mindketten el-tűntek volna az irodalomtörténet süllyesztőjében. Csak együtt, a másik segítségével által léphettek a halhatatlanok társaságába.

Tárnok Attila

■ JEGYZETEK

1. Némely szerző megjegyzi, hogy a két költő híres dorseti találkozását megelőzően már esetleg Bristolban összefuthatott, de ha így történt is, alig vettek tudomást egymásról.
2. Ezt a tizenöt éves barátságot, majd az azt követő összekülönböződést elemzi Adam Sisman (*The Friendship: Wordsworth and Coleridge*).
3. Nem mellékes körülmény, hogy a Wordsworth fivérek yorkshire-i látogatásának célja a Hutchinson lányok, köztük Mary Hutchinson felkeresése. Ám ekkor még valószínűleg fel sem merült, hogy Mary Hutchinson esetleg később William felesége lehet. Sőt John, a tengerész fivér sokkal alkalmasabbnak mutatkozhatott a lánykérésre: megbecsült, polgári foglalkozással bírt, Williammel ellentétben, és egy esetleges jövőbeni házasság tervével, szándékával írt leveleket ekkortájt Marynek. Mindazonáltal az mégiscsak elgondolkodtató, miért nem tartott Dorothy is fivéreivel, ahogy a korábbi hosszú, többhe-tes látogatás alkalmával.
4. A vers későbbi címváltozatai: *The Beggar Boys*; *The Beggar* és *Beggars*.
5. A verset nyersfordításban közlöm.
6. Dorothy alkalmanként egyenesen társszerző. Naplójában ilyen megjegyzéseket tesz: „Kihúztunk néhány sort a versből.” A többes szám határozottan közös munkára utal. A napló gyakran csupán egy-két soros időjárás-jelentés, azonban azokon a napokon, amikor William verset ír, Dorothy a vég-letekbe menő részletességgel rögzíti a vers megírását ösztönző körülményeket. Egy ízben például megszámlolja, hogy a réten, ahol a testvérpár egy délután ücsörög, és ahol William írásra szánja el ma-gát, negyvenkét tehén legel. Ez a már-már abszurd precizitás azt a célt szolgálja, hogy a későbbiek-ben, ha William az aznap délután rögtönzött versen még javítani akar, minél több és pontosabb rész-let álljon a rendelkezésére.